

ÂŞIK ŞEM'İNİN ŞİİRLERİNDE DİVAN EDEBİYATI TESİRLERİNE DAİR TESPİTLER*

*Recep TEK***

ÖZET

XIX. yüzyıl Âşık edebiyatının yeniden canlandığı ve güçlü temsilciler yetiştirdiği bir dönemdir. XVI. yüzyıldan beri gelişimini sürdüren bu edebiyat geleneği bu yüzyılda büyük bir ehemmiyet kazanmış ve mahallileşme cereyanının da etkisiyle sadece halk arasında değil; yüksek zümre arasında da kendisine yer bulmaya ve ilgi görmeye başlamıştır. Âşıklar, saray ve devlet adamları tarafından korunmuş, bey ve paşa konaklarından saraya kadar her yerde âşıklara rastlanır olmuştur. Âşık edebiyatında XVII. yüzyıldan itibaren Âşık Ömer ve Gevherî ile görülmeye başlayan Divan edebiyatı tesiri bu asırda bilhassa şehirde yaşayan âşıklar arasında doruk noktasına ulaşmıştır. Bu etkileşim neticesinde âşıklar şiirlerinde hece veznini kullandıkları gibi aruz veznini de kullanmışlardır. Bu vezinle divanlar, semailer, selisler, kalenderiler, satrançlar söylemişler, şiirlerinde Arapça ve Farsçadan alınmış pek çok kelime ve terkibe, dini-tasavvufî kavramlara yer vermişler, klasik edebiyatın türlerini, mazmunlarını, edebî sanatlarını kullanmışlar, klasik edebiyat mensupları gibi nazireler yapmışlar ve tarih düşürmüşlerdir. XIX. yüzyıl Âşık edebiyatı temsilcilerinden sayılan ve asıl adı Ahmet olan Âşık Şem'î, 1772-1773 yıllarında Konya'da dünyaya gelmiştir. Herhangi bir eğitim almayan Ahmet, bulunduğu kültür ortamları içerisinde kendisini yetiştirmiştir. Çağdaşı olan pek çok âşık gibi bir süre İstanbul'da da bulunan Âşık Şem'î, saraya kadar çıkmış ve III. Selim'in huzurunda sanatını icra etme imkânı bulmuştur. Çalışmada Âşık Şem'î'nin şiirleri şekil ve muhteva bakımından incelenerek şiirlerindeki klasik edebiyata ait unsurlar tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Divan edebiyatı, XIX. yüzyıl Âşık edebiyatı, Âşık Şem'î.

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: tekrecep@hotmail.com

FINDINGS AS TO THE INFLUENCES OF OTTOMAN LITERATURE ON MINSTREL ŞEM'İ'S POEMS

ABSTRACT

XIX. century was a period in which minstrel literature was revitalized and powerful representatives were brought up. This literature traditions that has kept on developing gained great importance in this century and with the influence of the wave of localization it found a place for itself and started to gain favor not only among the higher level people but also among the general public. Minstrels were protected by the palace and statesmen, and minstrels were found everywhere from the residences of pashas to the palace. The influence of Ottoman literature that started to be felt as of the XVII. Century in minstrel literature peaked in this century, particularly among the minstrels living in cities. As a result of this interaction, minstrels used syllabic meter as well as aruz meter. With this meter, they sang divans, semais, selis, kalenderis, satranç, and included a big number of words and phrases from Arabic and Persian, religious concepts, and used the genres of classical literature, and its figures of speech, and made criticisms like the proponents of classical literature. Minstrel Şem-i, one of the proponents of XIX. century minstrel literature and named originally Ahmet, was born in Konya in the years 1772-1773. Not having received any education, Ahmet self-educated himself. Minstrel Şem-i, who lived in İstanbul for some time like most of his contemporaries, went even up to the Palace and got the chance to perform his art in the presence of III. Selim. In this study, the elements of classical literature will be determined by examining minstrel Şem-i's poems in terms of form and content.

Key Words: Ottoman literature, minstrel literature in the XIX. century, minstrel Şem-i

XIX. yüzyıl, Âşık edebiyatının yeniden canlandığı ve güçlü temsilciler yetiştirdiği bir dönemdir. Âşıkların sayısının arttığı bu yüzyılda âşıklar, düzenli bir teşkilata kavuşmuşlar, şehirlerde ve özellikle İstanbul'da açılan âşık kahvehanelerinde sanatlarını icra etme ve kendilerini ispatlama imkânı bulmuşlardır. Bu yüzyılda âşıklar, saray ve devlet adamları tarafından korunmuş, bey, paşa konaklarından saraya kadar her yerde âşıklara rastlanır olmuştur. Bu yüzyılda bilhassa İstanbul, Âşık edebiyatının merkezi haline gelmiş ve Anadolu'nun pek çok yerinden gelen âşıklar, İstanbul'un bu namı kahvehanelerinde sanatsal açıdan güçlerini, kabiliyetlerini göstermeye çalışmışlardır.

XVI. yüzyıldan beri gelişimini sürdüren Âşık edebiyatı, XIX. yüzyılda büyük bir önem kazanmıştır. Köprülü, âşık tarzının, gittikçe kuvvetlenen mahallileşme cereyanının da tesiriyle bu yüzyılda yüksek zümre arasında daha mühim bir yer tutmaya başladığını ayrıca her gün biraz daha klasik edebiyatın cazibesine kapılarak, halk zevkinden uzaklaştığını belirtir. (Köprülü, 2004, 469).

Âşık edebiyatında, XVII. yüzyılda, Âşık Ömer ve Gevheri ile görülmeye başlanan Divan edebiyatı tesiri bu sırada bilhassa şehirde yaşayan âşıklar arasında doruk noktasına ulaşır. Çobanoğlu, âşık tarzı içinde Divan edebiyatı tesirinin artmasının nedenlerinden birinin, Yeniçeri Ocağı'nın kapatılmasıyla en mühim güç kaynağını kaybeden medresenin, eski karşıtları olan tekke ve âşık tarzı ile ittifak yapması ile kahvehanelerde doğan etkileşim olduğunu belirtir (Çobanoğlu

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

2000, 140-141). Bu etkileşim neticesinde saz şairleri şiirlerinde hece veznini kullandıkları gibi aruz veznini de kullanarak, bu vezinle divanlar, semailer, kalenderiler, gazeller söylemişlerdir. Onlar, aruz veznini kullanmakla kalmayıp şiirlerinde Arapça ve Farsça’dan alınmış pek çok kelime ve terkiye, dinî-tasavvufî kavramlara yer vermişler klasik edebiyatın mazmunlarını kullanmışlardır. Bu nedenle Tanpınar, XIX. asrın içinde şiir söylemeğe başlamış saz şairlerinin eserlerinin, kelime, hayal ve hatta genel özellikleri itibarıyla klasik şiire daha yakın olduğunu ifade etmiştir (Tanpınar 1997, 102).

Konya’nın Piresat mahallesinde doğan (Halıcı 1982, III) Âşık Şem’î, Türk edebiyatında bu mahlası kullanan on şairden biridir (Karavelioğlu 2005, 65-81). Asıl adı Ahmet olan şairin doğum tarihi kaynaklarda 1198/1783 (Ergun-Ferit 2002, 181; Halıcı 1982, III) olarak verilmekle beraber şiirlerinden yola çıkıldığında doğum tarihinin muhtemelen 1186/1772 ya da 1187/1773 olduğu söylenebilir.¹ Ahmet’in babası Konya’nın tanınmış helvacılarından Mehmet Ağa’dır (Halıcı 1982, III). Ahmet de bir süre babası gibi helvacılık yapar (Bayrı 1933, 25). Herhangi bir eğitim almayan Ahmet, bulunduğu kültür ortamı içerisinde kendini yetiştirir, âşıklığa merak salar ve ustalar tarafından kendisine “Şem’î” mahlası verilir (Halıcı 1982, III).

Konya Vilayeti Halkiyat ve Harsiyatı’nda Şem’î, lâubâli tabiatlı, kılığına kıyafetine dikkat etmeyen, tanıdığı her kişiye sevgisini gösteren biri olarak tarif edilir (Ergun-Ferit 2002, 181). Geleneğin önemli merkezlerinden olan İstanbul’da da birkaç kez bulunan Şem’î, sanat gücünü burada da ispatlayarak saraya kadar çıkar ve III. Selim’in huzurunda sanatını icra etme imkânı bulur (Ergun-Ferit 2002, 181; Bayrı 1956, 13; Halıcı 1982, VI-VIII).

Şehir hayatı içinde yetişen âşıkların pek çoğu eğitim almadıkları halde kültürel bir bilgi birikimine sahiptirler. Onların, şehir hayatının kültür ortamında kabiliyetlerine ve ilgi alanlarına göre “klasik şiir ve musiki”, “tasavvuf felsefesi”, “evliya menkıbeleri”, “İslam dini ve tarihi”, Fars ve Türk edebiyatında sıkça kullanılan “motifler”, klasik şairler ve eserleri hakkında pek çok bilgi sahibi oldukları bilinmektedir (Köprülü 1999, 176). Bu bağlamda şehir kültürünün ve tekke-tarikat kültürünün² atmosferi içerisinde yetişen Âşık Şem’î de çağdaşı olan birçok âşık gibi Klasik edebiyatın bir hayli tesiri altında kalır. Şiirlerindeki bu etkilenme hem şekil hususiyetlerinde hem de muhtevada kendisini gösterir.

¹ Şem’î, bu şiirlerinin ilkinde Hac ziyareti için 1242/1846 senesinde yola çıktığını ikincisinde ise bu tarihte yaşının 55-56 olduğunu belirtmektedir:

Sene bin iki yüz kırk ikide Şem’î geda
Sebeb-i Hac ile cânan iline eyle sefer (Halıcı 1982, 14)

Elli beş elli altı yaşında Hak itti nasib
Viridi Şem’î’nin muradın Hazret-i Rabbü’l-enâm (Halıcı 1982, 53).

² Boratav, âşıkları, “Din ve tasavvuf âşıkları”, “Köylü âşıklar”, “Kasaba ve şehir âşıkları”, “Yeniçeri âşıkları” ve “Göçebe âşıkları” adları altında beş gruba ayırır (Boratav 2000, 8-15). Karahan ise Âşık edebiyatı temsilcilerini düşünce şekli ve ifade özellikleri bakımından: a-“Geniş halk kitlelerine daha yakın olan, ömürleri boyunca halktan kopmayan, köy ve Yeniçeri Ocakları’nın duygu ve düşüncesinin temsilcisi olan âşıklar” ve b-“Büyük yerleşim merkezlerinde yaşamış, kendilerini devlet erkânına sevdirmiş ve birçok imtiyazlar elde etmiş olan âşıklar” olarak ikiye ayırır. (Karahan 1991, 550).

Köprülü ise âşıkları yetiştikleri çevrelere göre a-“Şehir muhitinde âşıklar” ve b-“Köy ve aşiret çevrelerinde âşıklar” adları altında iki gruba ayırır (Köprülü 2004, 32). Dursun Yıldırım ise XVIII. yy. Osmanlı imparatorluğunun sosyo-kültürel hayatında üç büyük kültür dairesinin varlığından bahseder. Bu kültür daireleri, “Büyük Şehir Kültürü”, “Göçebe ve Yarı Göçebe Kültürü” ve “Geçiş veya Tekke-Tarikat Kültürü” adlarıyla ifade edilmektedir. “Büyük Şehir Kültürü”, sistematik eğitim yoluyla edinilen kültüre verilen addır. Bu kültür dairesi içinde, şehirliler, münevverler ve idareciler vardır. “Göçebe ve Yarı Göçebe Kültürü” içinde, eski geleneksel kültürü muhafaza eden, yaşamlarını bu kültür çerçevesinde devam ettiren göçebe ve yarı göçebeler ile küçük köylerde yaşayanlar yer alır. “Geçiş veya Tekke-Tarikat Kültürü” içerisindekilere ise her iki kültüre ait unsurları kısmen bünyelerinde taşımakla birlikte, bir bakıma “telif karakteri” taşıyan bir kültüre sahiptirler (Yıldırım 1998, 58).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

Divan edebiyatı mensupları, şiirlerini “divan” adı verilen eserlerde toplamışlardır. Bu geleneği XIX. yüzyıldan itibaren Âşık edebiyatı temsilcilerinden de görürüz. Bu yüzyılda âşıkların şiirlerini içeren müstakil divanlar tertip edilir. Bu bağlamda Şem’î’nin şiirleri de divan hâlinde basılır. Şem’î divanlarının 1280 (1863)³, 1287 (1870)⁴, 1290 (1873)⁵, 1291 (1874)⁶, 1296 (1879)⁷, 1302 (1885)⁸ ve 1303 (1886)⁹ yıllarında İstanbul İbrahim Efendi Taş Destgâhı’nda, Hacı Hüseyin Efendi Destgâhı’nda ve Şirket-i Sahafiye-i Osmanîye Matbaası’nda taş basması baskıları yapılır. Bununla birlikte yine Şirket-i Sahafiye-i Osmanîye Matbaası’nda basılmış ancak basım tarihi olmayan 64 sayfalık muhtelif baskılar da mevcuttur.¹⁰

Şem’î, çağdaşı olan diğer âşıklar gibi şiirlerinde hem hece hem de aruz ölçüsünü kullanmıştır. Feyzi Halıcı’nın eserinde yer alan 196 şiirden 31’i hece 165’i ise aruz vezniyle söylenmiştir.¹¹ Aruzlu şiirlerinin sayısı onun divan şiiri kültüründen ne derece etkilendiğini açıkça göstermektedir.

İncelemede esas alınan eserdeki Şem’î şiirlerine bakıldığında hece ölçüsü ile söylenmiş şiirlerin on birli ölçü ve koşma nazım biçiminde olduğu görülmektedir. Bu şiirlerin dörtlük sayısı üç ila yirmi arasında değişir. Bunlardan üçü üç dörtlük; on dördü dört dörtlük; dördü beş dörtlük; biri altı dörtlük; ikisi sekiz dörtlük; biri dokuz dörtlük; biri on bir dörtlük; biri on beş dörtlük; biri on altı dörtlük; biri on sekiz dörtlük ve biri de yirmi dörtlükten müteşekkildir.

Şem’î, aruzla söylediği şiirlerinde divan, semai, kalenderi ve selis nazım türlerini kullanmış, âşıkların aruzlu şiirlerinde karşımıza çıkan satranç ve vezn-i âher türlerini tercih etmemiştir.

Şem’î, yüz bir şiirinde divan, elli üç şiirinde semai, beş şiirinde kalenderi, beş şiirinde ise selis türünü kullanır. Divanlarında, gazel, murabba ve müseddes şekillerini; semailerinde, gazel, murabba, muhammes ve müseddes şekillerini; kalenderilerinde gazel ve muhammes şekillerini; selislerinde ise gazel şeklini tercih eder. Ancak bu şekiller içerisinde gazel tarzının yoğunluğu dikkat çeker.

Şem’î, âşıkların kullandıkları bu klasik aruz kalıplarının yanı sıra bir şiirinde de aruzun kısa bahirlerinden olan (bahr-i hezec) mefâîlün/mefâîlün/feûlün kalıbını kullanır.

Âşıklar, irticâlen şiir söylemeleri dolayısıyla kafiye kolaylığı sağladığından şiirlerinde daha çok yarım kafiyeyi tercih etmişlerdir. Zamanla klasik şiirin etkisiyle âşıkların aruzla da şiirler

³ Divan-ı Şem’î, Basım yeri yok, 64 s.,Yusufağa Kütüphanesi (894.35/YB 0000010080)

⁴ Divan-ı Şem’î, İbrahim Efendi Taş Destgâhı, İstanbul, 64 s., Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Kitaplığı (2918/SÖ)

⁵ Divan-ı Şem’î, Hacı Hüseyin Efendi Matbaası, İstanbul, 64 s., Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi (T.811.216/BB 0000015698); Basım yeri yok, 64 s., Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi (T.811/BB0000010639); İbrahim Efendi Taş Destgâhı, İstanbul, 64 s., Taksim Atatürk Kitaplığı (T819.1/HCE_Osm_0476).

⁶ Divan-ı Şem’î, İbrahim Efendi Destgâhı, İstanbul, 64 s., Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Kitaplığı (2918/SÖ)

⁷ Divan-ı Şem’î, İbrahim Efendi Destgâhı, İstanbul, 64 s., İSAM (İslamî Araştırmalar Merkezi) Kütüphanesi, (E.14179/T811.219 ŞEM.D).

⁸ Divan-ı Şem’î, Hacı Hüseyin Efendi Destgâhı, İstanbul, 64 s., Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Kitaplığı (21502/SÖ); Şirket-i Sahafiye-i Osmanîye Matbaası, İstanbul, 64 s., Millet Kütüphanesi (AEmtf 04397 A.E.)

⁹ Divan-ı Şem’î, Şirket-i Sahafiye-i Osmanîye Matbaası, İstanbul, 56 s., Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Kitaplığı (21501/SÖ).

¹⁰ Divan-ı Şem’î, Şirket-i Sahafiye-i Osmanîye Matbaası, İstanbul, Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Kitaplığı (21503/SÖ); Basım yeri yok, 64 s., Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Kitaplığı (21501/SÖ); Şirket-i Sahafiye-i Osmanîye Matbaası, İstanbul, 64 s., İSAM (T811.219 ŞEM.D);Şirket-i Sahafiye-i Osmanîye Matbaası, İstanbul, 64 s., Taksim Atatürk Kitaplığı (T819.1/BEL_Osm_O.00718); Basım yeri yok, 64 s., Taksim Atatürk Kitaplığı (T819.1/BEL_Osm_K.05249).

¹¹ İncelemelerde Feyzi Halıcı’nın Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları arasından çıkan “Âşık Şem’î Hayatı ve Şiirleri” adlı eseri esas alınmıştır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

söylemeleri, şiirlerinde yarım kafiyenin yanı sıra tam ve zengin kafiyeleri de kullanmalarına neden olur.

Şem'î'nin aruzlu şiirleri incelendiğinde onun şiirlerinde yarım kafiyeden ziyade,

Kur divan kadd-i keman ol imtihan akşam sabah

Sen de yan ey âşikan görmen ziyân akşam sabah (Halıcı 1982, 11)

Hayr u şer emr-i Hüdâdır yazılan levh-i kader

Oldurur elbet de pirim her şeye çekme keder (Halıcı 1982, 13)

örneklerinde de görüldüğü gibi daha çok tam ve zengin kafiyeleri kullandığı görülür. Yine şiirde önemli ahenk unsurlarından biri olan rediflere de şiirlerinde sıkça rastlanır. Şiirlerinde ek hâlinde kullanılan rediften ziyade,

Def-i gam etmekliğe mecliste ahkâm istenür

Mıtrıbın saz sâkîynin destinde bir câm istenür (Halıcı 1982, 17)

Geçince destine sâkî şerâb-ı erguvan ağlar

Hicâbından sürahi titrer elde saz keman ağlar (Halıcı 1982, 19)

Yanıma geldikçe civânım dimez miydim sana

Cân fedâ yolunda cânânım dimez miydim sana (Halıcı 1982, 4)

Bir nev-heveslü nâzenin âfet-i cihan oynar güler

Uğrun uğrun oklar atar kaş-ı keman oynar güler (Halıcı 1982, 13)

Kapatma âlemi vâiz cihan meyhânesiz kalmaz

Şikest olsa sürahi sâkîyler peymânesiz kalmaz (Halıcı 1982, 13)

mısralarındaki gibi kelime hâlindeki rediflerin ve ek+kelime/kelime grubu ya da kelime grubu şeklinde de ifade edilebilecek olan redifin mısra başına doğru kaydığı örneklerin yoğun olarak kullanıldığı görülür.

Şem'î, çağdaşı olan diğer âşıklar gibi şiirlerinde Türkçe karşılıkları olmasına rağmen Arapça ve Farsça kelime ve tamlamaları sıkça kullanır. Özellikle aruzlu şiirlerinde heceli şiirlerine nazaran ağır bir dili kullanır. Aruzlu şiirlerinde, sebak, münadi, tehhül, gaffaru'z zünûb, kıl u kal, re's-i hümayun, makarr-ı evliyâ, eşk-i çeşm-i âşikan, hikâyet-i dil-i nâşâd, nasr-ı ikbâl-i mürüvvet, rabbü'l müşab, kutbü'l ârifin gibi yabancı sözcük ve tamlamalara yer verir. Onun,

İftihar-ı padişâhî âkil-i dânyaya fes

Tâc-ı rif'attir giyin âlâya fes ednâya fes (Halıcı 1982, 33)

İçerse şerbet-i l'al-i lebinden sükker-i vaslın çeşmim

Verâ-ı göz neminden remz ile söyler güften-i çeşmim (Halıcı 1982, 49)

gibi beyitlerinde dil yüksek zümreye hitap eden bir divan şairinin dilinden farksızdır.

Şem'î'nin şiirlerindeki bu durum, şairin şehir kültürü içerisinde yetişmesine, devrin modasına ve tekke ve tarikatlarla olan münasebetine bağlanabilir.

Âşık edebiyatında Divan edebiyatının etkisi arttıkça klasik edebiyata ait bazı türler de âşıklar tarafından kullanılır. Bu bağlamda Şem'î'nin şiirlerinde de bu türleri görürüz. Şem'î'nin,

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

Birdir ol bünyâd iden cismin değil mi'mar iki

Bir idik kâl u belâda dimeyiz Gaffar iki (Halıcı 1982, 77)

(A) Allah ismi hû rahman Rabbü'l âlemin

(B) Bayı bismillah oku Kur'an Rabbü'l âlemin (Halıcı 1982, 97)

mısralarıyla başlayan şiirleri tevhid türüne örnek verilebilir.

Onun şiirleri arasında hem Allah için hem de Hz. Muhammet için söylenmiş münacatlar da vardır. Onun,

Kerem kıl abd-i âciz kulların ihsan diler yâ Rab (Halıcı 1982, 7)

Bir muhalif bâde virdim dane yok savruldu harmanım (Halıcı 1982, 55)

Öğsedim yâ Rabbena cânâna yol vir varayım (Halıcı 1982, 48)

Günahım boydan aşkıdır begâyet yâ Resulallâh (Halıcı 1982, 82)

Umar bu hasta-i dil hazretinden yâ Resulallâh (Halıcı 1982, 83)

mısralarıyla başlayan şiirleri türün örnekleri arasındadır.

Şem'î, Hz. Muhammet'i öven, ona olan sevgisini dile getiren na'tlar da söylemiştir. Bunlar:

Halk olub ervâh-ı mü'min ibtida sevdi seni (Halıcı 1982, 79)

İki âlem serveri mahbub-ı Mevlâ esselâm (Halıcı 1982, 53)

mısralarıyla başlayan şiirlerdir.

Şem'î'nin şiirleri arasında,

Hacı Bektaş-ı Veli'nin bindiği cansız dıvar

Mazhar-ı nûr-ı Ali'dendir ana ol yadigâr

Nağra-i Düldül iderdi arş-ı âlâda karar

Sad hezar bin kâfiri bin narada itti şikâr (Halıcı 1982, 21)

murabbâ ile başlayan şiiri mersiye;

Ela ey kudret-i Hakka irişmez bunca âkil ha

Yarattı cümle mahlukun cem'isin böylece bil ha (Halıcı 1982, 5)

Melâmet hil'atin giy ey dilâra-yı fenadan geç

Rızauallâh'a meyl it cennet-i bağ-ı bekâdan geç (Halıcı 1982, 10)

beyitleriyle başlayan şiirleri pendnâme ve

Leyla ile Mecnûn-ı hikâyet budur işte

Er ehl-i kemâle diyânet budur işte (Halıcı 1982, 68)

beytiyle başlayan şiiri de hicviye türüne örnek olarak verilebilir.

Divan şiirinde yaygın olarak görülen ve ebced hesabı ile yapılan tarih düşürme geleneği zamanla âşıklar tarafından da kullanılmıştır.¹² Ancak âşıklar tarih düşürmeyi divan şairleri gibi

¹² Âşık şiirinde tarih düşürme geleneği ile ilgili olarak bkz. Koz 1985, 201; Yardımcı 2000, 197; Artun 2001, 181.

ebced hesabı ile değil de doğrudan doğruya tarih belirterek yapmışlardır. Şem'î de Hac ziyareti için yola çıkış tarihini,

Sene bin iki yüz kırk ikide Şem'î geda

Sebeb-i Hac ile cânân iline eyle sefer (Halıcı 1982, 14)

beytiyle belirterek tarih düşürür.

Klasik edebiyatın etkisiyle âşık şiirinde yaygın olarak kullanılan ve zamanla bir gelenek hâlini alan nazire geleneği de âşıklar tarafından kullanılır. Şem'î de,

Çıkardın halkı baştan fitne-i devrân mısın kâfir

Nigâhın cânâ kasd eyler aceb fettan mısın kâfir (Halıcı 1982, 16)

beytiyle başlayan gazeliyle Nedim'in:

Tahammül mülkünü yıktın Hülagû Han mısın kâfir

mısraıyla başlayan gazeline aynı ayak ve vezin ile nazire yaparak bir nevi sanat gösterisinde bulunur.

Âşık edebiyatında XIX. yüzyıldan itibaren aruz vezniyle söylenmiş divan türünde destanlar görülür. Ancak âşıklar tarafından gazel, murabba, musammat, muhammes ve müseddes şekilleriyle söylenmiş bu tarz destanların sayısı koşma ve mani şekilleriyle oluşturulmuş destanlara göre oldukça azdır (Çobanoğlu 2000, 24-25). Şem'î'nin,

İftihar-ı padişahî âkil-i dânyaya fes

Tac-ı rif'attir giyin âlâya fes ednâya fes (Halıcı 1982, 33)

Merhaba ey âşikan izzet saadet Konya'da

Bî adet ehl-i sühan mîr-i nezâket Konya'da (Halıcı 1982, 102)

beyitleriyle başlayan şiirleri gazel biçiminde divan türündeki destanların;

Aşk u şevk ile kurulmuştur binası Konya'nın (Halıcı 1982, 41-42)

Okutur âlimleri mantık meânâ Konya'nın (Halıcı 1982, 86)

mısralarıyla başlayan şiirleri de murabba biçiminde divan türündeki destanların güzel örnekleridir.

Gerek âşıklar gerek divan şairleri, şiirlerinde aşk, özlem, din-tasavvuf, zamandan/felekten şikâyet, tabiat gibi ortak temaları dile getirmişlerdir. Ancak âşıkların ve divan şairlerinin bu temaları işleyişleri çoğu zaman birbirinden farklıdır. Şem'î de aşk, tabiat, din-tasavvuf, zamandan şikâyet gibi temaları işlerken divan şairlerine yakın bir görüntü çizer. Şem'î'nin şiirlerinde işlediği temaların başında aşk gelir.

Şem'î'nin şiirlerinde köy ya da konar-göçer muhitinde yaşayan âşıklar gibi somut bir aşk anlayışı ya da sevgili tipi yoktur. Şem'î'de klasik şairlerin şiirlerinde olduğu gibi hayali, düşsel ve idealleştirilmiş bir sevgili tipini ve aşkı görürüz. Şem'î'de aşk, divan şiirinde olduğu gibi ateştir, denizdir, nehirdir, şaraptır, zincirdir, pazardır, kumaştır, tışedir, kitaptır, kaftandır, tufandır.

Sevgili, kâfir, fitne-i devran, fettan, tuti-i elhan, ateş-i suzan, mum, peri, melek, serv-i semen, fitne-i âhir zamandır. Onun yüzü gül, mah; kaşı, keman, tuğra; boyu, elif, selvi, Tuğba, serv-i nihâl; gözleri, nun-velkalem, cadı, cellad; kirpikleri, tîr; ebruları, nev-mah, hilal; dudağı, lal; kâkülü anberfeşan; vücudu, meleklerin ve cinlerin her gün tavaf ettikleri Ka'be, güzelliği bir bağ, bahçe; meşrebi ise ankadır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

Sevgilinin yüzü o kadar güzeldir ki şairin,

Kaldırıp başın nazar kılma nikapsız göklere

Seyr idüp rûyun güneş nuruyla bed-nam olmasın (Halıcı 1982, 59)

mısralarında ifade ettiği gibi sevgili örtüsüz gökyüzüne baksa güneş onun yüzünü seyretmekten kendi nurundan rahatsız olacaktır. Yine şair,

Gulam olmaktan özge bilmezem gurbete bir yol

Senin hüsnüne yetmez kıymet olsa defîne-i Kaarun (Halıcı 1982, 60)

diyerek sevgilinin güzelliğine paha biçilmek istense Karun'un definesinin bile yetmeyeceğini belirtir.

Sevgili cilvelidir, işvelidir, her zaman oynar güler ancak âşığa sürekli eziyet etmekten geri durmaz. Onun cevri ü cefâsı bir oktur ve âşığın sinesi üzerinde yaralar açar. Sevgili aynı zamanda vefasızdır, sadık değildir. Âşığın ağyar, nadan olarak ifade ettiği rakiplerle gezer, onlarla her gece ülfet eder.

Ağyar/nadan/rakîb ise siyah yüzlüdür, nâsezâdır ve âşığın düşmanıdır.

Bin nazar kıldım nigârım semtine bir can gezer

Hil'at-i sofî bürünmüş anlamaz nâdan gezer (Halıcı 1982, 16)

Korkarım cânânıma ağyarın efsunu geçer

Şöyle fehm ittim rakibin fenni meymunu geçer (Halıcı 1982, 14)

Hiledir maksudu baştan yârı azdırmak diler

Suret-i Hak'tan görünmüş bir âzim düşman gezer (Halıcı 1982, 16)

mısralarında görüldüğü üzere rakîb sofî kıyafetine bürünerek sevgilinin semtinde dolaşmakta, efsunlarla hile ve düzenlerle sevgiliyi kandırıp azdırmak istemektedir.

Âşık kendisini ise bülbül, abd-i memlûk, pervâne, divâne meşrep ve gavvas olarak adlandırır. Sevgilisi uğruna canını feda etmekten çekinmez ve ölse de sevgilisinden ayrılmaz.

Cem'i âşık rüsvaların sermayesi gamdır (Halıcı 1982, 51)

mısramında belirttiği gibi âşıkların sermayesi gamdır ve bu nedenle sevgilinin bütün cevrine, cefasına katlanır, aşkı uğruna Mecnun gibi çöllere düşer.

Şem'i,

Derd-i aşkınla senin çeşmimde yaş eksik değil

Gönlümü virdim sana ittim hata cevri itme gel (Halıcı 1982, 42)

mısralarında ifade ettiği üzere aşk derdiyle âşığın gözünden yaş eksik değildir. Kanlı sular döker. Zaman zaman da aşkından pişmanlık duyar. Hatta,

Göklere feryâd-ı zârım çıktı insaf itmedin

Ettiğin zulme Hüda olmaz rızâ cevri itme gel (Halıcı 1982, 42)

diyerek artık Allah'ın bile sevgilinin insafsızlığına ve âşığa yaptığı zulme razı olmadığını belirtir. Ancak Şem'i, bu dünyada sevgilinin kolay elde edilemeyeceğinin de farkındadır ve aşk erbabı olanın Mansur gibi canını başını, İbrahim Ethem gibi tacını tahtını terk etmeden, Aslısına yanan

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

Kerem gibi dişlerini bir bir çektirmeden, Şirin için Ferhad gibi tîşe ile başını yarmadan muradına nâil olamayacağını söyler. Bu sıkıntılar, âşığı kemale erdirmiş, onu bir pîr yapmıştır.

Şem'î, kendi aşkını imtihan edecek olsalar, Mecnun'un Leyla'ya olan aşkını geçeceğini belirterek, sevgilinin mutlu olabilmesi, muradına erebilmesi için kendisini kışkırtmak amacıyla beraber olduğu rakîblerden el çekerek yönünü gönül ehline yani kendisine döndürmesi gerektiğini ifade eder. Zira sevgili bu dünyada kendisi gibi bir âşık bulamayacaktır. Şem'î de sevgilinin güzelliğini bir bahara benzeterek, bu bahar mevsimi geçmeden onun sefasını sürmek ister.

Şem'î'nin eğitim almadığı belirtilmekle beraber gelenek içerisinde yetişen pek çok âşık gibi şehir muhitinin kültür havası içerisinde dinî-tasavvufî konularda kendisini yetiştirmiştir.

Şem'î,

Mevlevîyem Mevlevîyem pirimiz Mollâ-i Rum

Şâh-ı kutb'ül ârifindir ser firâz-ı evliyâ (Halıcı 1982, 1)

mısralarıyla Mevlevî tarikatına mensup olduğunu belirtir.

Şem'î, Allah'ın birliğini,

Bir olur kişver-i dilde iki sultan olmaz

İki mah olsa semâda nur-ı dirahşan olmaz (Halıcı 1982, 30)

Birdir ol bünyad iden cismin değil mi'mar iki

Bir didik kal u belâda dimeyiz gaffar iki (Halıcı 1982, 77)

mısralarıyla bir sultana, bir mi'mara benzettiği Allah'ı, ruhları yarattığı zamandan beri tek yaratıcı olarak kabul ettiklerini belirtir.

Allah, Şem'î'nin yukarıdaki mısrada da belirttiği gibi Gaffar'dır. Yani bağışlayıcı, merhamet edicidir.

Olsa deryaca günahın affider Barî Hüdâ (Halıcı 1982, 80)

mısraında şairin ifade ettiği üzere kişinin deniz kadar günahı olsa yine de onu affeder.

Şem'î, Allah'ın gücü ve kudretini görmek isteyen, bundan ibret almak isteyen bahar mevsimini temaşa etmesinin, açılan goncaları görmesinin yeterli olacağını,

Açıldı goncalar fasl-ı bahar ibretnümâdır bu

Tefekkür eyle rengin almak istersen eğer irşad (Halıcı 1982, 12)

beytiyle belirtir.

Şem'î, Hz. Muhammet'e olan sevgisini de,

İki âlem serveri mahbub-ı Mevlâ esselâm

Âsitan-ı izzetin firdevs-i âlâ esselâm (Halıcı 1982, 53)

Seni Kur'an ile vafetti Hak mahbub u Mevlâ'nın

Kulun methetmesi küllü kabahat yâ Resulallâh (Halıcı 1982, 82)

Derdlerin dermânı sensin yâ Habib-i Kirdigâr

Hürmetinçün yaratıldı cümle eşya ki ne var (Halıcı 1982, 90)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

beyitleriyle ifade eder.

Şiirlerinde peygamber ve peygamber kıssalarına telmihte bulunur:

Çok zamandır eylerim Yakup misâli âh u zâr

Yusufum var hücre-i zindanda yol vir varayım (Halıcı 1982, 49)

Sabr-ı Eyyûb iste Hak'tan cevri-âğyâra dayan (Halıcı 1982, 62)

Ne denlu bî edeblik eyledimse sen de affeyle

Ki zirâ nâmımız mânend-i Belkıs u Süleyman'e (Halıcı 1982, 67)

Şem'î, bir gölge oyununa benzettiği bu dünyanın kimseye bâkî olmadığını, geçici olduğunu, bundan dolayı da fazla meyl etmemek gerektiğini,

Şem'î aklın başına al elde fırsat var iken

Kimseye bâkî değil fani cihan zıll-ı hayal (Halıcı 1982, 45)

Kimseye bâkî değildir bu cihân zıll-ı hayâl

Gafletinle aldanıp meyl itme kalp nakkaşına (Halıcı 1982, 105)

mısralarıyla belirterek melâmet hırkasını giyip bu dünyadan el çekmek gerektiğini söyler:

Masivâdan çektim el giydim melâmet hil'atin

Didiler zapt eylemiş kullab bu divânesin (Halıcı 1982, 56)

Melâmet hil'atin giy ey dilâray-ı fenâdan geç

Rızauillâha meyl it cennet-i bağ-ı bekâdan geç (Halıcı 1982, 10)

Kişinin dünyanın bütün zevklerinden, arzularından vaz geçerek nefsini terbiye etmesi, nefsini öldürmesi anlamına gelen ve kelâm-ı kibar kabilinden tasavvufta çok geçen bir söz olan "Ölmeden önce ölünüz." ifadesini Şem'î,

Mutu kable en temûtü sırrına mazhar olan

Haşrı neşri gördü bunda nefha-i sûr olmadan (Halıcı 1982, 65)

beytinde kullanarak bu sözün sırrına varan kişinin kıyamet kopmadan mahşer gününü görerek bu dünyaya yüz çevirdiğini ifade eder.

Tasavvufta aşk, mecâzî ve hakiki olmak üzere iki türdür. Mutasavvıflar için mecâzî aşk, hakiki aşka ulaşmak için bir vesiledir. Şem'î bunu,

Eğer oldun ise pür çeşm-i pür-hûn

Âlemde söylenir ol tâb-ı mevzûn

Aşk-ı hakikiyle olanlar Mecnûn

Maksûdu Mevlâdır Leyla'yı neyler (Halıcı 1982, 24)

mısralarıyla açıkça belirtir.

Şem'î, şiirlerinde,

Kelâmından bilüp lâ teknetûmin Rahmetenlillâh¹³

¹³Zümer suresinin 53. ayetine iktibas yapılmıştır. (Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz.)

Okurdum hıfzıma aldım yedimde hüccetim mergûb (Halıcı 1982, 8)

Gerçi bin bir ismi vardır zikr ider ins ü melek

Kulhüvallahı ehad¹⁴ sanmayın settar iki (Halıcı 1982, 77)

Sebepsiz gurbetin kahrını kimse ihtiyar itmez

Semi'na¹⁵ kim dimez bir şâh-ı âdil bezm-i fermâne (Halıcı 1982, 67)

Biz Muhammet ümmetiyiz fakr ile fahr eyleriz¹⁶

Yeğ bize atlas kabalardan hemen bir köhne şal (Halıcı 1982, 44)

mısralarıyla Kur'an-ı Kerim'in sure ve âyetlerine, Peygamber Efendimizin hadislerine de iktibasta bulunur.

Görüldüğü üzere Şem'î, şiirlerinde dinî-tasavvufî kelime ve kavramlara, tasavvufta çok kullanılan sözlere yer vermiş, peygamber kıssalarına telmihte bulunmuş, Kur'an-ı Kerim'in sure ve âyetlerine, Peygamber Efendimizin hadislerine iktibaslar yapmıştır.

Âşık Şem'î'nin şiirlerinde, divan şiirinde olduğu gibi soyut bir doğa görürüz. Geçit vermez dağları, akarsuları, gölleri, ormanları, kuşlarıyla âşık şiirindeki canlı tabiat tasvirlerini onun şiirlerinde göremeyiz. Şair zorlu kış günlerinin geçip bahar mevsiminin gelmesinden dolayı mutludur. Baharın gelişyle,

Bir yeşil atlas ile zeynetlenür rûy-ı zemin (Halıcı 1982, 18)

Açılır zambak, susam, nergis, benefşe, laleler

Her çiçekten ibtidâ sümbül cilâsın gösterir (Halıcı 1982, 18)

Âşına-i aşk olanlar yayılır sahralara

Arz ider cânânına izzet sefâsın gösterir (Halıcı 1982, 18)

mısralarında belirttiği gibi yeryüzü, yeşil bir haliya benzeyen çimenler, açılan bin bir çeşit çiçekle âdeta bir gelin gibi süslenmiş, aşk erbapları meydanlara çıkmıştır.

Şem'î, baharı takip eden yaz mevsiminin ise bir zevk ve eğlence mevsimi, âşıkların sevgililerine kavuşma mevsimi olduğunu belirtir:

Yaz geldi sefâ vaktidir ey zümre-i gümrâh

Ruhsat virilür semt-i dilârâya bu bir mâh

Cânân ile vuslat demidir siz olun agâh (Halıcı 1982, 52)

Şair, kimi zaman da baharın gelişyle doğanın canlanışını,

Zeyn itti şukufeyle kamu yeryüzün Allah

Âşıklara ancak bu demin seyri ilâzım (Halıcı 1982, 52)

Eğer var ise sende zerre irfân-ı saadetten

Temâşa vaktidir fasl-ı bahar ibretnümdür bu (Halıcı 1982, 65)

¹⁴ Kur'an-ı Kerim'in 112. suresi olan İhlas suresinin birinci ayetine iktibas yapılmıştır. (De ki o Allah birdir.)

¹⁵ Bakara suresi 285. ayete iktibas yapılmıştır.

¹⁶ Peygamber Efendimizin fakirliği öven bir hadisine işaret ediliyor. Buhari'den naklen: "Cennetliklerin çoğu fakirlerdir. Hor görülen fakirler Cennetlik'tir." (Miras 1987, 40). "Allahu Teâlâ'nın en çok sevdiği kulu rızıkına kanaat edip Allah u Teâlâ'nın taksimatına razı olan fakirlerdir" (Serdaroğlu 1974, 369).

mısralarındaki gibi akıl sahiplerinin ibret alması gereken bir hâdise olarak tasavvufî bir boyutta işler.

Divan şiirinde olduğu gibi Şem'î de zaman zaman felekten, içinde bulunduğu devirden şikâyet eder.

Ağlamaktır tâlihin râh-ı maderden beri

Var mıdır Şem'î senin dünyada mesrûr olduğun (Halıcı 1982, 38)

mısralarında ifade ettiği üzere dünyaya geldiğinden beri hep ağlamış, mutlu bir gün görmemiştir.

Güvendiği dostları onu arkadan vurmuş, bir köşke benzettiği gönlünü yıkıp darmadağın etmişlerdir:

Umdüğün dostlar seni gayet perişan ettiler

Yıktılar dil kasrını hâk ile yeksân ettiler (Halıcı 1982, 89)

Şem'î,

Sen ki mihnetle hebâ ittin cevâhir ömrünü

Lâbud bilmez kadrini hayfa ki fağfur olduğun (Halıcı 1982, 38)

Felatun-ı zaman biçâre Şem'î kadrin anlamaz

Bekâya rihletinden sonra dirler Hazret-i Şem'î (Halıcı 1982, 74)

Dinlemez oldu şimdi dürr-i meknûn söyleyen

Şab iken elfazımı Sultan Selim Han dinledi (Halıcı 1982, 77)

mısralarında söylediği gibi zamanın ilgisizliğinden, kıymet bilmezliğinden, kendisinin şiir yeteneğinin anlaşılmasından, bu yeteneğinin pek çok şair gibi ölümünden sonra anlaşılacak olmasından dolayı muzdariptir.

O, bütün başına gelenlerden dolayı feleği suçlar:

Felek n'ittim sana ben elde varım aldın ağlattın

Ne koydun kuvvetim ne itibarım aldın ağlattın (Halıcı 1982, 39)

Ancak bütün olanlara rağmen kaza ve kader inancına bağlıdır:

Ne isyan eyledim bilmem ki tevbe eylesem yâ Rab (Halıcı 1982, 39)

mısramında da belirttiği üzere her şeyin Allah'tan geldiğine inanır ve Allah'ın kulun isyanına karşılık tövbe ettiği takdirde onu bağışlayacağını bilir.

Klasik edebiyat bir mazmunlar edebiyatıdır. Aynı gelenek içerisinde yetişen, aynı kültür kaynaklarından beslenen klasik şairler, bu kültür ortamının kendilerine sundukları hazır kalıplardan sıkça yararlanmışlardır. Mesela divan şairleri boyu, servi, elif, nihâl; gözü, nergis, âhû-yı Çin; kaşı, keman, hilal; gamzeyi, tîg, tîg-ı kâfir, tîr gibi kalıplaşmış kelime ya da kelime gruplarıyla ifade etmişlerdir. Âşık şiirinde daha çok benzetme şeklinde karşımıza çıkan bu kalıplaşmış ifade biçimlerine klasik şiirin bir hayli etkisinde kalmış olan Âşık Şem'î'nin şiirlerinde de rastlamaktayız.

Başladı mevc urmağa derya gibi sultan-ı aşk (Halıcı 1982, 1)

Murg-ı dil pervaz ider belki kafesten nâgihan (Halıcı 1982, 3)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

- Razı oldum gül cemâlin görmeye üç günde bir (Halıcı 1982, 4)
 Gözlerin nun velkalemdir kirpiğin tîr-i kazâ
 Kilk-i kudretle yazılmış kaşların tuğra mıdır (Halıcı 1982, 23)
 Keman ebruların ok yay gibi çatmış çatıştırmış (Halıcı 1982, 34)
 Bu firkatler odıyla bağrımı yaktın kebab ittin (Halıcı 1982, 39)
 Söyündürdün fitil-i Şem'î'ya bâran-ı mihnetle (Halıcı 1982, 39)
 Kârbân-ı gam deyu oldum cihânda râyegân (Halıcı 1982, 38)

örneklerinde görüldüğü gibi Şem'î şiirlerinde aşkı, mey, bâd, sultan, rah, maden, ateş, nehir, pazar, kumaş, tîşe, şarap, nerdiban, derya ve cama; gönlü, murg, kasr, kışver, mir'at ve virâneye; yüz/cemâli, gül ve maha; cevri/cefâyı, tır, tığ ve tîşeye; gamı, leşkere, karbana; kadd/boyu, keman, elif, lam ve serviye; kaş/ebruyu keman, tuğra, yay ve hilâle; vücudu, şehre; hasret ve firkatı, oda; mihneti, baran, seng ve defineye; melâmeti, hil'ate; belayı, kaftana; feleği, mir'ate; gamı, tekkeye; ömrü, para ve cevhere; muhabbeti, çarşıya; eceli, cama; cihâmı, saraya; gafleti, nikaba benzetmiş; kirpik/müjgan, tîr-ı kaza; vücut/beden ise kâbe-yi ulyâ ve alleme'l esmâ olarak ifade edilmiştir.

Divan şairleri, sözü etkili kılmak, anlatımı süslemek, söze anlam derinliği katmak amacıyla şiirlerinde edebî sanatlarla yer vermişlerdir. Zira divan şiirinde şairin ne söylediği kadar onu nasıl söylediği de önemlidir. Şairler, söylenmemişi söyleyebilmek için yeni imgelere, hayallere, sembollere, yeni yaratmalara yönelmişler; mükemmeli, en orijinali yakalamaya çalışmışlardır. Bu nedenle de şairlerin şiirlerinde edebî sanatlarla sıkça yer verdiklerini, beyitlerinde tek bir sanatla yetinmeyip birden fazla sanatı kullandıklarını da görmekteyiz. Klasik şiirden ve şairlerden etkilenen âşıklar da onlar kadar mükemmel ve sık olmasa da şiirlerinde bu söz ve anlam sanatlarına yer vermişlerdir. Bu bağlamda Şem'î'nin şiirlerini incelediğimizde onun da klasik şairler gibi şiirlerinde edebî sanatları kullandığını görmekteyiz.

Şem'î'nin şiirlerinde diğer âşıklar da olduğu gibi en çok geçmişteki bir olayı, ünlü bir kişiyi hatırlatan telmih sanatına rastlamaktayız. Onun şiirlerinde aşkın timsali, sembolü olan meşhur Leyla ve Mecnun (Kays ile Leyli), Ferhat ile Şirin, Kerem ile Aslı hikâyelerine; Hz. Adem ile Hz. Havva, Hz. Nuh, Hz. Musa, Hz. Musa-Firavun, Hz. Musa-Kârûn, Hz. Süleyman-Belkıs, Hz. Yakup, Hz. Yusuf, Hz. İlyas, Hz. İsmail, Hz. Eyyûb, Hz. Hızır, Hz. Hud, Hz. İbrahim-Nemrud ve Hz. İbrahim'in Ka'be'yi bina etmesi kıssalarına; Lokman Hekim, Hacı Bektaş-ı Veli, İbrahim Edhem, Yezit, Zaloğlu Rüstem, Mevlana, Mansur, Eflâtun, Nesimî, Cüneynî, Hz. Hamza gibi meşhur şahsiyetler ve efsanevî kahramanlara; Anka-Kaf dağı, âyine-i İskender, sedd-i İskender, âb-ı hayat, gibi efsane ve rivayetlere, ehl-i beyte, dört halifeye; Kerbelâ olayına, elest bezmi/kal u bela/rûz-ı elest/ahid/bela gibi isimlerle de anılan meclise telmihler yapılmıştır.

- Çâr-ı yârin eylesün cürmüm recâ ile kabul
 Hazret-i Ebâbekr Ömer Osman Aliyyü'l Mürtezâ (Halıcı 1982, 2)
 Vakıf oldunsa eğer kal u bela esrârına
 Maksudun ancak rızadır Cennet-i âlâ nedir (Halıcı 1982, 15)
 Firavun hamamını gördükte lânet eyle geç
 Ara bul Tûr-ı Sina'da makdes-i Musa'ya yol (Halıcı 1982, 45)
 Bilse Ferhad u Şirin Mecnun ile Leyla benim
 Pare pare tîşe-i aşkla olan sahra benim (Halıcı 1982, 61)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
 Volume 9/3 Winter 2014

beyitleri yukarıda belirttiğimiz ve Şem'î'nin şiirlerinde geçen telmihlere örnek olarak verilebilir.

Şem'î'nin şiirlerinde karşımıza çıkan diğer edebî sanatlar ise şunlardır:

Mecaz:

İlâhî ittiğim isyânıma bin kez kılâm tevbe
Yüzünde var iken kara divana var müşkil ha (Halıcı 1982, 6)

Teşbih:

Nâgehan hasret meyinden bir kadeh nûş eyledim
Mest-i lâya'kil olup derya gibi cûş eyledim (Halıcı 1982, 66)

İstiare:

Râzı oldum gül cemâlin görmeye üç günde bir
Bülbülüm gel dinle efgânım dimez miydin sana (Halıcı 1982, 4)

Hüsn-i Talil:

Cemâl-i iftirâkı mâteminle kaldı Beytullâh
Giydi kara hil'ati hicretinden yâ Resûlallâh (Halıcı 1982, 83)

Tecahül-i Ârif:

Çıkardın halkı baştan fitne-i devrân mısın kâfir
Nigâhın câna kâsd eyler acep fettan mısın kâfir (Halıcı 1982, 16)

Leff ü Neşr:

Âşiyân yaptım oturdum kuh-ı Kaf'ın üstüne
Pâyım anka değme bir murgı şikâr olmaz bana (Halıcı 1982, 19)

İrsâl-ı Mesel:

Meyva virmez selvinin her yerde yoktur hürmeti
Sevdiğin ahabına olma misafir dest-i boş (Halıcı 1982, 91)

İstifham:

Mey nedir sâkî nedir Mecnun nedir Leyla nedir
Kimse idrâk eylemez bu âlem-i eşya nedir (Halıcı 1982, 15)

Kinaye:

Delikler deldim amma sinem üzre ney gibi şâhım
Tabibe sırrım ifşâ eyledim yâra beğendirdim (Halıcı 1982, 47)

Tevriye:

Bülbüle lâyık mıdır gül yoluna can virmemek
Şem'î yandıkça yanar pervâneler olmaz hisâb (Halıcı 1982, 9)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

Mübalâğa:

Esme ey bâd-ı sabâ zülf-i dilâra sarsılır
Irganırsa bir teli rûyunla dünya sarsılır (Halıcı 1982, 13)

Tenasüp:

Bir arabanî makamla istedim kürdî yegâh
Bana hüzzam gösterir evc-i irak re's-i segâh (Halıcı 1982, 70)

İktibas:

Kelâmından bilüp lâ taknetûmin Rahmetenlillâh
Okurdum hıfzıma aldım yedimde hüccetim mergûb (Halıcı 1982, 8)

Nida:

Ey cemâl-i gülşen-i bağ-ı baharım küsme gel
Sevdiğim âlemde vârim nazlı yârim küsme gel (Halıcı 1982, 45)

Tekrir:

Laleler renk almaya gelmiş dururlar saf saf
O da bir deste elinde fesleğen oynar güler (Halıcı 1982, 25)

Teşhis:

Yine her bir nebâtat eski kanun üzre saf tutmuş
Huda aşkına başın secdeden kaldırmamış hemsû (Halıcı 1982, 66)

İntak:

Düşmeden kanı yere ol demde çağırıldı gubâr
Lâfeta illâ Ali lâ Seyfe illâ Zülfikâr (Halıcı 1982, 21)

Tezat:

Milk-i hüsnünde adalet eyle ey şâh-ı cihân
Kimseye bâkî değil dünya fenâdır bilmiş ol (Halıcı 1982, 43)

Mecaz-ı Mürsel:

Geldiğin bezme tehî dest basma ayağın çıkar
Yâ şehan yahut yılan yâ şahmeran akşam sabah (Halıcı 1982, 11)

Muvaşşah/Istîfhrac

- (A) Allah ismi hû rahman Rabbü'l âlemin
- (B) Bayı bismillâh oku Kur'an Rabbü'l âlemin
- (T) Tevekkül bâbının miftahını al destine
- (S) Sevâbınla dola mizan Rabbü'l âlemin (Halıcı 1982, 97)

...

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

Görüldüğü üzere Şem’î şiirlerinde başta telmih olmak üzere divan şiirinin mecaz, teşbih, istiare, hüsn-i talil, tecâhül-i ârif, leff ü neşr, irsâl-i mesel, istifhâm, kinâye, tevriye, mübâlağa, tenâsüp, iktibas, nida, tekrar, teşhis, intak, tezat, mecâz-ı mürsel, muvaşşah/istihrac gibi edebî sanatlarını sıkça kullanmış bu sanatlarla şiirlerini süslemeye, sözlerini daha etkileyici hâle getirmeye ve onlara bir anlam derinliği katmaya çalışmıştır.

Sonuç

Netice olarak sanatını sarayda da icra etme imkânı bulan XIX. yüzyılın önemli âşıklarından olan Şem’î’de Divan edebiyatı tesiri yoğun olarak görülmektedir. Şem’î’nin şiirleri ölümünden sonra farklı tarihlerde divan hâlinde basılmış, şiirlerinde hece vezninden çok aruz veznini ve aruzun hece veznine yakın kalıplarıyla tertip edilmiş divan, selis, semai, kalenderî gibi nazım türlerini kullanmış, divan şairleri gibi tevhitler, münacatlar, na’lar, mersiyeler söylemiş, nazire yapmış ve tarih düşürmüştür. Bu tür şiirlerinde Arapça, Farsça kelime ve tamlamaları, dinî-tasavvufî terim ve kavramları, divan şiirinin mazmunlarını, edebî sanatlarını sıkça kullanmıştır. Şem’î, şiirlerinde aşk, tabiat, din ve tasavvuf, felekten/zamandan şikâyet temalarını işlemiş, bunları işlerken de divan şairlerinin hayal ve düşünce dünyasından farklı bir tarz benimsemiştir. Sıralanan bu hususlar, göz önünde bulundurulduğunda, Şem’î’nin mensubu olduğu âşıklık geleneğine ait hususlara çoğu zaman riayet etmeyerek XIX. yüzyılın modasına uygun bir sanat anlayışı benimsediği açıkça görülmektedir. Şem’î’nin şiirlerinde görülen bu Klasik edebiyat tesirinde Mevlevîliğin merkezi olan Konya şehrinin ve şiirlerinde mensubu olduğunu belirttiği Mevlevî tarikatı ile irtibat hâlinde bulunduğu Mevlevî dervişlerinin de önemli bir rolü olsa gerektir.

KAYNAKÇA

- ALBAYRAK, Nurettin (2010) “Şem’î”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 38, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 505.
- ARTUN, Erman (2001) *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ATAMAN, Sadi Yaver (1938) *Anadolu Halk Sazları*, İstanbul: Bürhaneddin Matbaası, s. 33.
- BANARLI, Nihad Sami (1983) *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi-II*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- BAYRI, Mehmet Halit (1933) “Âşık Şem’î Hakkında”, *Halk Bilgisi Haberleri*, Yıl: 3, S. 26, s. 25-27.
- BAYRI, Mehmet Halit (1937) *Halk Şairleri Hakkında Küçük Notlar*, İstanbul: Burhaneddin Basımevi, s. 18-28.
- BAYRI, Mehmet Halit (1950) Âşık Şem’î’nin Konya Destanı, *Türk Folklor Araştırmaları*, S. 7, s. 99.
- BAYRI, Mehmet Halit (1956) *Halk Şiiri XIX. Yüzyıl*, Ankara: Varlık Yayınevi.
- BAYTARÎ (1950) Konyalı Şem’î, *Yeni Konya Gazetesi* (11 Ağustos 1950), Yıl: 2, S. 426, s. 2-3.
- BORATAV, Pertev Naili (2000) *Halk Edebiyatı Dersleri*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları
- ÇOBANOĞLU, Özkul (2000), *Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- DİLÇİN, Cem (1995) *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ERGUN, Sadettin Nüzhet, Mehmet Ferit UĞUR (2002) *Konya Vilayeti Halkıyat ve Harsiyatı* (Yay. Haz. Hüseyin Ayan), 2. Basım, Konya: Konya Valiliği Kültür Müdürlüğü, s. 181-186.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

- HALICI, Feyzi (1982) *Âşık Şem'î Hayatı ve Şiirleri*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- İmam Gazali (1974) *İhyau Ulumi'd-din* (Yay. Haz. Ahmed Serdaroğlu), c. 4, İstanbul: Bedir Yayınevi.
- İNAL, Mahmut Kemal (1970) *Son Asır Türk Şairleri*, c. 9, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, s. 1755-1758.
- İSEN, Mustafa, Osman Horata, Muhsin Macit vd. (2009) *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, 5. Baskı, Ankara: Grafiker Yayınları.
- KARAHAN, Abdülkadir (1991) "Âşık Edebiyatı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 3, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 550-553.
- KARAVELİOĞLU, Murat (2005) "Klasik Türk Edebiyatında Şem'î Mahlaslı Şairler ve Prizrenli Şem'î", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, S. 32, s. 65-81.
- LEVEND, Agâh Sırrı (1984) *Divan Edebiyatı*, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- KOCATÜRK, Vasfî Mahir (1963) *Saz Şairi Antolojisi*, Ankara: Ayyıldız Matbaası, s. 287-291.
- KOZ, Sabri (1985) "Âşık Edebiyatımızda Tarih Bildirme Geleneği" *II. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri* (7-9 Mayıs 1985), Eskişehir: Yunus Emre Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları, s. 201-213.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuat (1999) "Saz Şairleri Dün ve Bugün", *Edebiyat Araştırmaları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 165-193.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuat (2004) *Saz Şairleri I-V*, 3. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları, s. 449-454.
- M. Zeki (1933) *Âşık Şem'î, Halk Bilgisi Haberleri*, S. 29, s. 151-156.
- MİRAS, Kâmil (1987) *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, c. IX, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- SAKAOĞLU, Saim (1989) "Âşık Şem'î", *Büyük Türk Klasikleri*, c. 9, İstanbul: Ötüken-Söğüt, s. 216-217.
- SAKAOĞLU, Saim (1998) "Şem'î Ahmed", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. 8, İstanbul: Dergâh Yayınları, s. 128-129.
- ÖZTELLİ, Cahit (1953) "Konyalı Şem'î Hakkında Yeni Bilgiler", *Türk Folklor Araştırmaları*, S. 47, s. 738-740.
- SÜREYYA, Mehmet (1996) *Sicill-i Osmanî* (Yay. Haz. Nuri Akbayar), c. 6, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 1575.
- Şemseddin Sami (1996), *Kâmûsu'l Alâm*, c. 4, Ankara: Kaşgar Neşriyat, s. 2874.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (1997) *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- URAZ, Murat (1939) *Türk Edip ve Şairleri*, c. 3, İstanbul: Nümune Matbaası, s. 110.
- YARDIMCI, Mehmet (2003) *Âşık Edebiyatı Araştırmaları*, Ankara: Ürün Yayınları.
- YILDIRIM, Dursun (1998) *Türk Bitiği/ Araştırma İnceleme Yazıları*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

